

הרב חנוך וקסמן פרשת משפטים

בריתות סיני

א. ברית סיני וברית האגנות

לקראת סופה של פרשת משפטים, התורה מספרת לנו על שיאו של מעמד הר סיני:

וַיִּקַּח [משה] סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם, וַיֹּאמְרוּ
כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע. (כ"ד, ז)

אנו נוטים לחשוב על הקריאה "נעשה ונשמע" כנטולת הקשר, אך התורה מזכירה אותה בתוך הקשר רחב יותר. לאחר שמשה כותב את ספר הברית ומספר לעם "את כל דברי ה' ואת המשפטים", העם מגיב כך:

וַיַּעַן כָּל הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ - כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה. (כ"ד, ג)

למעשה, היינו יכולים לראות את ההצהרה "נעשה ונשמע" כחזרה מורחבת על ההצהרה "נעשה", ולא הייתה בכך שום כפילות. בעוד ההצהרה הראשונה באה בתגובה לדברי משה, ההצהרה השנייה מופיעה בטקס כריתת ברית סיני (כ"ד, ד-יא). כדי להבהיר את העניין, נעניין במבנה פרק כ"ד:

- **מבוא:** משה מקבל את הסכמת העם ("נעשה") לדברי ה' ומשפטיו (כ"ד, ג).
- **ההכנות לברית:** משה כותב את המצוות, בונה מזבח, מציב שתים-עשרה מצבות ושולח את נערי בני ישראל להקריב קרבנות (כ"ד, ד-ה).
- **שלב ראשון של הברית:** משה שם את דם הקרבנות באגנות ושופך את שאר הדם על המזבח (כ"ד, ו).
- **שלב שני של הברית:** משה קורא את ספר הברית, והעם עונה "נעשה ונשמע" (כ"ד, ז).
- **שלב שלישי של הברית:** משה זורק את שאר הדם על העם ומכריז שזהו "דם הברית".

כפי שניתן לראות, ההכרזה הכפולה "נעשה" אינה מעוררת קשיים.

אמנם, אין אלו המקומות היחידים שבהם מופיע הביטוי "נעשה" במעמד הר סיני. כבר בפרק י"ט, כאשר בני ישראל הגיעו לראשונה לסיני, משה עלה אל ההר כדי להיוועד עם ה', ולאחר מכך ירד לעם ישראל והציג בפניהם את הצעתו של ה' לברית:

וַיָּבֵא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם, וַיִּשֶׁם לְפָנֵיהֶם אֶת כָּל
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ ה'. וַיַּעֲנוּ כָּל הָעָם יַחְדָּו
וַיֹּאמְרוּ - כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה, וְנִשְׁמָע מִשֶׁה אֵת
דְּבָרֵי הָעָם אֵל ה'.

ניתן לראות שהעם הצהיר "נעשה" על דברי ה' ומשפטיו כבר מן הרגע הראשון שהיו בסיני, והם אף עשו זאת בתגובה לכריתת ברית (י"ט, ה-ו). בשני המקרים, העם כולו מאוחד בכוונתו לכרות ברית עם ה', ועונה "יחדיו" (י"ט, ח) וב"קול אחד" (כ"ד, ג) - "נעשה".

נראה, אפוא, שכריתת הברית בסוף פרשת משפטים היא חזרה על טקס ההתחייבות של בני ישראל למרגלות הר סיני. בני ישראל התחייבו לקיים את דברי ה' ומשפטיו פעמיים. הכפילות בין "נעשה" לבין "נעשה ונשמע" בברית האגנות אינה מעוררת קושי, אך היחס בין פרק כ"ד לבין פרק י"ט הוא בעייתי: מדוע התורה מספרת לנו שני סיפורי ברית? אם ישראל התחייבו בפעם הראשונה, מדוע הם הוזקקו להתחייב שוב בפעם השנייה?

החזרה על כריתת הברית היא רק קצה הקרחון. סקירה קצרה של סיפורי ההתחייבות שבפרקים י"ט וכ"ד תוכיח שהפרקים הללו דומים זה לזה בנקודות רבות. בשניהם משה "עולה" אל ה' (י"ט, ג; כ"ד, א)¹, בשניהם ה' "יורד" (בפרק י"ט הוא יורד אל ההר - י"ט, יא; בפרק כ"ד הוא שוכן על ההר - כ"ד, טז), בשניהם הענין מסמל את נוכחות השכינה על ההר (י"ט, ט; טז; כ"ד, טו-יח), ובשניהם הקב"ה קורא למשה (י"ט, ג; כ"ד, טז) ונותן לו תורה (כ"ד, א-ד; כ"ד, יב).

אם נרצה, נוכל להרחיב את ההקבלה הזו עוד יותר², אבל הדמיון בולט דיו. אין כאן רק שני סיפורי התחייבות, אלא שני סיפורי "מעמד הר סיני" מקבילים, המספרים שניהם על עלייה, ירידה, התגלות והתחייבות. מדוע התורה מספרת פעמיים על אותו המעמד?

ב. החגיגה במדבר

לקורא המצוי, ספר שמות נראה כמסודר בסדר כרונולוגי. הספר מספר את סיפורו של עם ישראל, מעבודתו במצרים ועד בניית המשכן בסוף השנה הראשונה במדבר. בני ישראל נגאלים על ידי ה' ממצרים, נוסעים במדבר, מקבלים תורה בסיני וחוטאים בעגל. ניתן לחלק את הספר, על פי נושאים, לשלושה חלקים: עבודת וחרות (א, א - י"ז, טז); סיני ותורה (י"ח, א - כ"ד, יח); והמשכן (כ"ה, א - מ', לח).

למרות ההיגיון הבסיסי העומד ביסודה של החלוקה הזו, המבנה האמיתי של הספר מורכב מעט יותר. ספר שמות אינו מאורגן רק על פי סדר הזמנים, אלא גם על פי רעיונות מסויימים, הנשזרים ביחידות הנושאות ושזורות את הספר ליריעה מגוונת אך מאוחדת. נתמקד באחד הרעיונות הללו:

כאשר משה עומד לפני ה' בחורב וה' מתגלה אליו בסנה (ג, א), משה שואל "מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים" (ג, יא), וה' נותן לו אות שהוא מצווה:

1 למעשה, השורש על"ה מופיע שבע פעמים בשני הפרקים.

2 השוו: י"ט, כ-כד לעומת כ"ד, א-ב; י"ט, יז לעומת כ"ד, ד; כ, כד לעומת כ"ד, ד-ה; כ, כא לעומת כ"ד, א.

ה' ואת המשפטים" (כ"ד, ג). נראה שה"דברים" הם "עשרת הדברים" (כ', ד), והמשפטים הם המשפטים הפותחים את פרק כ"א. כל טקס כריתת הברית - החוויה הדתית, העבודה והקרבת, המפגש עם ה' והשמחה הגדולה - מתרחש רק בגלל המחוייבות המוחלטת של ישראל לקיום התורה והמצוות.

ג. הברית ופירוטה

כיוון שהמעמד השני בסיני הוא שיאה של חטיבת קבלת המצוות, ניתן להבין את הכפילות שבין שני המעמדות. כפי שהמעמד השני מגשים את הציפייה לעבודת ה' שטופחה עוד במצרים, כך הוא גם מגשים ציפיות שטופחו במעמד הר סיני הראשון.

בפרק י"ט, ה' מצייע לישראל להיות "סגולה מכל העמים" ולהפוך ל"ממלכת כוהנים וגוי קדוש" (י"ט, ה-ו). כדי לזכות בתארים אלה, עליהם רק להתחייב ולהיכנס בברית. אבל בפרק י"ט עדיין לא ברור למה בדיוק צריכים ישראל להתחייב - מהו תוכן ההתחייבות ומהן התוצאות שלה. עדיין אין לנו יודעים כיצד בדיוק יהפכו ישראל לסגולה ה', לקדושים ולכוהנים. ואכן, הדבר דורש עיון: כיצד יהפכו ישראל לממלכת כוהנים, אם אפילו אל הר סיני אסור להם להתקרב? כיצד יהיו "גוי קדוש", אם הם בורחים מייד כשהקב"ה מתגלה לעיניהם?

סיפור מעמד הר סיני השני מספק את התשובות לשאלות הללו. סיפור זה מספר שנית את סיפור הברית, שהוזכרה בקצרה במעמד הראשון (י"ט, ה), אך הפעם מעמיד אותה במקום הראוי לה - במרכז המפגש עם ה' בסיני. ה"נעשה" הראשון, של פרק י"ט, לאחר השמיעה הראשונית על דברי הברית, אינו מספיק. יש צורך בהתחייבות רשמית ומלאה - "נעשה ונשמע" - לאחר שמיעת פרטי הברית. רק כאן למדו ישראל כיצד יהפכו לממלכת כוהנים וגוי קדוש: אין הם צריכים לעלות אל הר סיני ולפגוש בה'. עליהם רק להתחייב לעשרת הדיברות, לחוקים ולמשפטים, המפורטים במעמד הר סיני השני.

ד. החוויה והמחוייבות

לסיכום, בפרק כ"ד לא מופיעים רק ההתחייבות וסיפור כריתת הברית בסיני, אלא אף ההגשמה של שתי ציפיות קודמות. סיפור הברית שבפרק כ"ד ממלא אחר הציפייה לחג ולקרבת מן החטיבה הראשונה של הספר, ואחר הציפייה לברית וליחסי קרבה עם ה' מן החטיבה השנייה שלו.

בכך, מדגישה התורה את הקשר ההדוק בין שני סוגי החוויה הדתית: עלייה אל ה', חוויה דתית וקרבת - מחד; מחוייבות לדברי ה' - מאידך. למעשה, אלו הם שני הצדדים של אותו המטבע, ואין אחד יכול לעמוד בלי חבירו. התורה אינה מכירה בסתירה בין חוק לבין רוחניות, בין חוויה לבין מצווה. אין סתירה בין המפגש עם ה' על הר במדבר לבין מחוייבות לחוק הא-לוהי. שתי החוויות מתמזגות בתורה ובסיפור הגדול של ישראל. ביחד, אלו הם המטרה והשיא

"בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא-לוהים על ההר הזה" (ג', יב). המפרשים נחלקו בהבנת הסיפא של שאלת משה: לדעת רש"י היא דנה בזכאותו של עם ישראל להיגאל, ראב"ע פירש שהיא עוסקת בכשירותו של משה להוציא את ישראל, ואילו רשב"ם ורמב"ן הסבירו שזוהי בקשת עזרה מה' לגאולת ישראל. מכל מקום, תשובת ה' היא ברורה: כבר מתחילת דרכו, משה מצווה להביא את העם לחורב כדי לעבוד את ה', ומובטח שכך אכן יקרה.

מאוחר יותר, כאשר משה מקבל הוראות ברורות כיצד לנהל משא ומתן עם פרעה, מצווה עליו ה' לומר לפרעה:

ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עָלֵינוּ, וְעַתָּה נִלְכֶּה נָא דְדָרְךָ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבַר וְנִזְבַּחַהּ לַה' אֱלֹהֵינוּ. (ג', יח)

כעבד נאמן, כאשר משה פוגש את פרעה לראשונה, הוא מודיע לו שה' דורש שישלח את עמו כדי ש"יחוגו לי במדבר" (ה', א). שוב ושוב, לאורך המשא ומתן עם פרעה, אנו נתקלים בציפייה לחג, לעבודה ולקרבת, ועוסקים באריכות בדיונים על הרכב החוגגים ומימון הקרבת. בסופו של דבר, לאחר המכה האחרונה, פרעה מוותר, ואומר למשה:

וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לֵילָה, וַיֹּאמֶר - קוּמוּ צֵאוּ מֵתוֹךְ עַמִּי גַם אַתֶּם גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּלְכוּ עֲבַדוּ אֶת ה' כְּדַבַּרְכֶּם. גַּם צֵאוּ אִתְּכֶם גַּם בְּקִרְבְּכֶם קְחוּ פֶאֶשֶׁר דְּבַרְתֶּם וּלְכוּ, וּבְרַכְתֶּם גַּם אֹתִי. (י"ב, ב-א-לב)

למרבה ההפתעה, החל מנקודה זו, אין שום זכר לעבודה שכל כך ייחלנו לה. לאורך פרקים י"ג-י"ח, המתארים את המאורעות אחרי יציאת מצרים, החג והקרבת בולטים בהיעדרם. ייתכן שאין בכך קושי - הדרישה לחוג במדבר הייתה רק טקטיקה שמשה בחר בה כדי לשכנע את פרעה לשלח את בני ישראל, ובאותה מידה הוא היה יכול לדרוש מפרעה לשחררם כדי לערוך להם קייטנה רוחנית במדבר. אולם אם זו הסיבה, מדוע היה צורך לשקר? במעמד הסנה, ה' הבטיח למשה במפורש שבני ישראל יעבדו אותו על הר חורב, והיינו מצפים שמיד כשיגיעו ישראל להר סיני, בפרק י"ט, נקרא על חג דתי, שמחה וקרבת. בניגוד בולט לכך, מעמד הר סיני הראשון, הכולל את מתן עשרת הדיברות, אינו כולל שום חג.

זהו מקומם של פרק כ"ד ושל ברית האגנות. כאן, בלבה של החטיבה הנושאת השנייה של הספר, אנו מוצאים את החג שעמד במוקד סיפורים כה רבים בחטיבה הראשונה שלו. כחלק ממעמד הר סיני השני, כריתת הברית הרשמית בסיני, ישראל מעמידים מזבח וזובחים לה' (כ"ד, ד-ה), הדם נזרק על בני ישראל (כ"ד, ח), והזקנים חוזים בשכינה ואוכלים סעודה חגיגית (כ"ד, ט-יא). החוויה הדתית, העבודה, הקרבת והחגיגה - כולם מתרחשים במעמד השני, במעמד כריתת "ספר הברית".

נחזור אל תוכנה של הברית, ואל ביטוי המפתח - "נעשה ונשמע". בני ישראל מתחייבים בברית כאשר הם שומעים את משה קורא באזניהם את ספר הברית, הכולל את "דברי

של גאולת מצרים: ממלכת כוהנים, המשרתת את ה' וחוגגת את שכינתו, וגוי קדוש, המקיים את מצוותיו.

לעיון נוסף

1. השיעור צעד בעקבות ראב"ע ורמב"ן, הסבורים שאירועי פרק כ"ד התרחשו לאחר מתן תורה. בגמרא (שבת פח ע"א) מובאת דעה לפיה אירועי פרק כ"ד התרחשו בה' בסיוון, עוד לפני מתן תורה (ראו רש"י כ"ד, א-יג; ראב"ע ורמב"ן כ"ד, א). מה הניע את הגמרא לפרש כך את הכתובים, בניגוד לסדרם? קראו שוב את פרקים כ"ד ו"ט, וכן ראו שבת פח ע"א ויבמות מו ע"ב.

2. עיינו בשמות מ', לח. כיצד פסוק זה מחבר את שתי החטיבות האחרונות של הספר? כיצד פרק כ"ד קושר בין החטיבה הראשונה לשלישית? ראו כ"ד, טו-יח.

3. קראו שוב את כ"ד, ט-יא. מה הקשר בין הפסוקים הללו לבין שאר הפרק? נסו לענות על השאלה בשתי צורות:

א. ראו רשב"ם כ"ד, יא; בראשית ט"ו, יז; כ"ו, כח-ל; ל"א, נד; שמות ל"ג, כג.

ב. השוו כ"ד, ט וכן כ"ד, א; טו. נסו להגדיר במדויק את היחס שבין עלייה לבין ברית בפרק כ"ד. השתמשו ברעיונות שעלו בשיעור.

4. ראו שוב את נקודות הדמיון בין המעמדות השונים בסניי. קראו שוב את י"ט, א-כד וכן את כ"ד, א-יח. ערכו רשימה של המרכיבים הקיימים במעמד הראשון ולא בשני. מה מרכיבים אלו מלמדים על המטרה של המעמד הראשון בסניי? האם יש במסקנתכם כדי ללמד על יחס שונה בין המעמדות השונים, לעומת האמור בשיעור?

*****
* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון, תשס"ו *
* עורך: יצחק ברט *
*****
* בית המדרש הוירטואלי שליך לשיבת הר עציון *
* <http://www.etzion.org.il/vbm> האתר בעברית: *
* <http://www.vbm-torah.org> האתר באנגלית: *
* *
* משרד בית המדרש הוירטואלי: 02-9931456 שלוחה 5 *
* דוא"ל: office@etzion.org.il *
*****